

POTRAŽNJA ZA AGRUMIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Završni rad

Mikulić, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:113503>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-18**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**POTRAŽNJA ZA AGRUMIMA U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

Mentor:

Prof. dr. sc. Maja Pervan

Studentica:

Matea Mikulić

Split, kolovoz, 2017.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. Definicija problema.....	1
1.2. Cilj rada.....	1
1.3. Metode istraživanja	1
1.4. Struktura rada	2
2. AGRUMI REPUBLIKE HRVATSKE.....	3
2.1. Pojmovno određenje agruma.....	3
2.2. Glavne karakteristike agruma.....	3
2.3. Najznačajniji agrumi Republike Hrvatske	4
2.3.1. Limun	4
2.3.2. Naranča.....	6
2.3.3. Mandarina.....	8
3. DETERMINANTE POTRAŽNJE	10
3.1. Krivulja potražnje.....	10
3.2. Determinante potražnje (i potraživane količine).....	11
4. POTRAŽNJA ZA AGRUMIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	14
4.1. Preduvjeti za proizvodnju agruma u Republici Hrvatskoj	14
4.2. Proizvodni kapaciteti proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj	15
4.2.1. Proizvodnja limuna	15
4.2.2. Proizvodnja naranče	17
4.2.3. Proizvodnja mandarina.....	18
4.3. SWOT analiza proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj.....	20
4.4. Institucionalni i zakonodavni okvir za proizvodnju agruma u Republici Hrvatskoj.....	22
4.5. Glavna obilježja potražnje za agrumima u Republici Hrvatskoj.....	25
4.6. Perspektive razvoja proizvodnje i potražnje za agrumima u Republici Hrvatskoj	27
5. ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA	31
POPIS SLIKA.....	34
POPIS TABLICA	34
POPIS GRAFIKONA	34

1. UVOD

1.1. Definicija problema

Plodovi agruma predstavljaju vrlo traženo i cijenjeno voće koje se može konzumirati u svježem stanju ili se koristiti u proizvodnji raznih prerađevina. Kako agrumi imaju veliku nutritivnu vrijednost, smatraju se dobrim čuvarima zdravlja. Problem istraživanja ovog završnog rada je ispitati potražnju za agrumima, prvenstveno narančama, limunima, limetom, mandarinama i drugim voćem na području Republike Hrvatske. Analizirat će se u kojim uvjetima i u kojem periodu se potražnja za spomenutim proizvodima na tržištu povećava te donijeti zaključak što sve utječe na potražnju za plodovima agruma i koju skupinu potrošača najviše zadovoljava.

1.2. Cilj rada

Cilj ovog završnog rada je analizirati trend potražnje za agrumima u Republici Hrvatskoj tijekom vremenskog perioda od 2008. do 2014. godine, te utvrditi najvažnije značajke proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj.

1.3. Metode istraživanja

Završni rad napisan je na temelju prikupljanja i analize sekundarnih izvora podataka. Korišteni sekundarni izvori podataka dostupni su u znanstvenoj i stručnoj literaturi vezanoj uz proizvodnju i potražnju agruma.

Kod izrade rada korištene su sljedeće metode istraživanja:

- Metoda indukcije predstavlja vrstu posrednog zaključivanja koja na temelju pojedinačnih ili posebnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu.
- Metoda dedukcije predstavlja oblik posrednog zaključka kod kojega se zaključni sud izvodi od općeg ka posebnom ili pojedinačnom. Upotrijebit će se metoda analize koja se odnosi na raščlanjivanje već poznatih tvrdnji, postavki, pojmova, zaključaka, modela i sl. na njihove sastavne dijelove te metoda sinteze kojom se različite predodžbe uzajamno povezuju i spajaju u složenije misaone cjeline.

- Metoda deskripcije podrazumijeva opisivanje činjenica, pojmova i procesa, dok metoda kompilacije podrazumijeva preuzimanje tuđih rezultata znanstveno istraživačkog rada, odnosno tuđih i dokazanih znanstvenih zaključaka.

1.4. Struktura rada

Završni rad strukturiran je u pet poglavlja.

Uvodno poglavlje govori o definiciji problema, cilju rada, metodama istraživanja podataka te o samoj strukturi rada.

U drugom poglavlju prikazane su najznačajnije karakteristike agruma (limuna, naranče i mandarina) u Republici Hrvatskoj.

Treće poglavlje govori o značajnosti potražnje i njezinim determinantama. Opisana je i obrađena svaka od njezinih determinanti.

Četvrto poglavlje prikazuje uzgoj i potražnju za agrumima u Republici Hrvatskoj. Prikazani su također i najznačajniji statistički podaci vezani uz proizvodnju i potražnju za agrumima.

U petom poglavlju dat je zaključak donesen na temelju istraženih podataka.

Na kraju rada nalazi se popis bibliografskih jedinica, te ilustracija koje su korištene u radu.

2. AGRUMI REPUBLIKE HRVATSKE

U Republici Hrvatskoj javlja se dugogodišnja tradicija uzgoja agruma, posebice u dalmatinskom području gdje klima pogoduje uzgoju agruma.

2.1. Pojmovno određenje agruma

Pojam agrum ima podrijetlo u latinskoj riječi *acrum*, što znači oštro ili ljuto, a zajednički je naziv za veliki broj voćnih vrsta iz botaničke podskupine Citrinae. Agrumarstvo Republike Hrvatske najčešće upotrebljava vrste iz rodova *Citrus*, *Fortunella* i *Poncirus*. Nešto manje upotrebljavaju se vrste iz roda *Citrus* pa im stoga bolje odgovara skupni naziv agrumi nego citrusi.¹

Agrumi predstavljaju subtropske biljke, a kao najznačajnije biljke iz rodova *Citrus* važno je spomenuti limone, gorku i slatku naranču te mandarine. Na području Jadranske obale limuni, gorka i slatka naranča i mandarine uzgajaju se još od srednjeg vijeka kada su biljke agruma sa sobom donosili pomorci. Biljke su pronalazili diljem svijeta na putovanjima te su ih pomorci sadili u svojim okućnicama.²

2.2. Glavne karakteristike agruma

Agrume iz roda *Citrus* (koji su predmet analize ovog rada) sačinjavaju biljke čija malena, zimzelena, grmolika stabla izrastu u visine između 5 i 15 metara. Najčešće rastu između 40° sjeverne geografske širine i 40° južne geografske širine. Posebno su osjetljivi na hladnoću i prema tome uzgajivači trebaju vršiti posebnu brigu oko same zaštite stabla agruma od hladnoće.³ Biljke agruma prve plodove dobivaju nakon 3 – 5 godina nakon sadnje, a puna ekonomičnost nasada javlja se nakon 8 – 10 godina od sadnje.⁴

¹Gugić, J., Cukrov, L. (2011): Pregled stanja i perspektiva razvoja hrvatskog agrumarstva, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 17 (3-4), str. 116.

²Rošin, J., Hančević, K., Radunić, M. (2010): Predosnovni matični nasad agruma, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 15 (3-4), str. 130.

³Wikipedia (2017): Agrumi, [Internet], raspoloživo na: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Agrumi>, [20.05.2017.]

⁴Ibidem.

Plodovi citrusa mogu biti dugi od 4 do 30 centimetara i biti promjera od 4 do 20 centimetara. Izrazito su bogati hesperidinom koji pozitivno djeluje kao antioksidans na organizam čovjeka. Agrumi su također bogat izvor vitamina C.⁵

2.3. Najznačajniji agrumi Republike Hrvatske

Kao najznačajnije agrume na području Republike Hrvatske svakako je potrebno spomenuti limun, naranču i mandarinu.

2.3.1. Limun

Limun je manje, vazdazeleno, jako razgranjeno stablo visine do 3 m, iz porodice rutvica (*Rutaceae*). Listovi limuna su vrlo jednostavni, eliptični, cjeloviti, kožasti i prekriveni žlijezdama koje sadrže eterična ulja. Cvjetovi limuna su dvospolni i vrlo mirisavi. Sama čaška limuna sastoji se od 4–5 lapova, dok se vjenčić limuna sastoji od 4–5 bijelih latica. Cvijet limuna ima jednu plodnicu s 4–5 sjemenih zametaka te 8–10 prašnika.⁶

Slika 1: Limun

Izvor: [https://www.agroklub.com/upload/slike/limun\(2\).jpg](https://www.agroklub.com/upload/slike/limun(2).jpg)

Limun se najčešće uzgaja radi plodova, jajoliko izduljenih bobica na vrhu s bradavičastim produžetkom, duljine do 120 mm. Kora limuna (egzokarp i spužvasti mezokarp) je glatka i žute, limunaste boje, tanka i teže se odvaja. Meso ploda limuna (pulpa) je sočnog, ugodnog, vrlo kiselog okusa i fine arome. Plodovi limuna sadrže jajasto-duguljaste sjemenke koje su

⁵ Wikipedia (2017): Agrumi, [Internet], raspoloživo na: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Agrumi>, [20.05.2017.]

⁶ UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20sorte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

duge oko 10 milimetara. Kod manjeg broja sorti limuna, plod nastaje partenokarpijom i ne sadržava sjemenke.⁷

Smatra se da limun potječe iz dva centra razvoja poljoprivrednog bilja, kineskog i indijskog. Na navedenim se područjima limun uzgajao već prije 3 000 godina, o čemu govore brojni indijski spisi na sanskrtu stari oko 2 800 godina. Na područje Mediterana prvi su ga donijeli Rimljani na samom početku nove ere, ali su ga u 11. stoljeću najviše proširili Arapi u Španjolsku i sjevernu Afriku te križari iz Palestine. U Ameriku ga je donio Kolumbo 1493. godine te se od 16. stoljeća uzgaja na Floridi.⁸

Limun je na području Dalmacije donesen već u 11. stoljeću. Ozbiljnije širenje i sama proizvodnja i uzgoj limuna započeo je u 15. stoljeću. Danas se na području Dalmacije uzgajaju brojne populacije limuna na kojima nikada nije rađeno istraživanje niti selekcija. Na Sortnoj listi Republike Hrvatske navode se udomaćene sorte: eureka, lisbon, meyer, mjesečar, panache i villafranca. Na istoj Sortnoj listi navodi se autohtoni dubrovački limun, ali u stručnoj literaturi nedostaju bilo kakvi podaci o sorti, a ne postoje niti matična stabla kao niti rasadnici u kojima se mogu nabaviti sadnice ove sorte.⁹

Kada je riječ o svjetskoj proizvodnji, danas se na svjetskoj razini proizvodi oko 13 milijuna tona ploda limuna, a vodeći uzgajivači su Indija, Meksiko, Argentina i Brazil.¹⁰ U Europi ga komercijalno uzgajaju Španjolska, Turska, Italija, Portugal, Grčka i Francuska.¹¹ Plod limuna koristi se u industriji za proizvodnju limunske kiseline i esencijalnog limunovog ulja, koje se koristi za proizvodnju i čuvanje raznih namirnica, parfema, lijekova i kozmetičkih proizvoda, sredstava za čišćenje i drugo. Kao svježije voće služi za izradu limunada, sokova i sirupa, džemova i marmelada te kao dodatak u razna pića i jela. Naribana kora koristi se za izradu

⁷UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20orte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Verotta, L., Macchi, M. P., Venkatasubramanian, P. (2015): Connecting Indian Wisdom and Western Science – Plant Usage for Nutrition and Health, Taylor & Francis group, London, str. 270.

¹¹24Sata (2015): Najzdravije namirnice svijeta: Limun, [Internet], raspoloživo na: <http://gastro.24sata.hr/najzdravije-namirnice-svijeta-limun-36>, [20.05.2017.]

kolača i slastica, a cijela kora se kandira (arancini).¹² Arancini predstavljaju ušećerene i aromatizirane kore limuna.

Slika 2: Arancini od limuna

Izvor: http://cdn-static.rtl-hrvatska.hr/image/arancini-c7ad9a5203e7cf85c3323b7651d0d378_view_article_new.jpg?v=20

Urod limuna u Hrvatskoj procjenjuje se na oko 2 700 tona ploda, a glavnina proizvodnje je na području Dubrovnika te otoka Hvara, Visa, Korčule, Mljeta, Lastova i Elafita. Na otoku Visu oko 7 000 stabala limuna daje više od 200 tona ploda.¹³

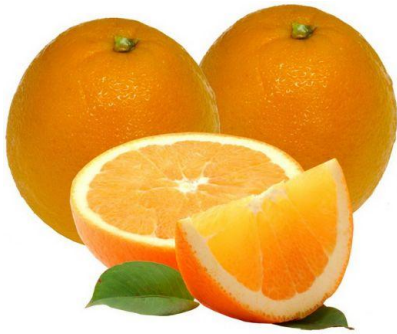
2.3.2. Naranča

Naranča predstavlja manje, vazdazeleno, jako razgranjeno stablo visine do 5 m, iz porodice rutvica (*Rutaceae*). Listovi su jednostavni, eliptični, cjeloviti, kožasti i prekriveni žlijezdama koje sadrže eterična ulja. Cvjetovi su dvospolni, vrlo mirisavi. Čaška se sastoji od 4–5 lapova, a vjenčić od 4–5 bijelih latica. Ima jednu plodnicu s više sjemenih zametaka te 8–10 prašnika.¹⁴

¹²UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20orte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

¹³AgroKlub (2009): Uzgoj limuna u Hrvatskoj, [Internet], raspoloživo na: <https://www.agroklub.com/vocarstvo/uzgoj-limuna-u-hrvatskoj/1938/>, [20.05.2017.]

¹⁴UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20orte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

Slika 3: Naranča

Izvor: http://body.ba/pictures/naranca_elikser_1.jpg

Naranča se uzgaja zbog plodova, kuglastih do jajolikih boba s 10–13 pregrada. Kora ploda (egzokarp i spužvasti mezokarp) je glatka i žute do narančaste boje, može biti tanka do vrlo debela, a ovisno o sorti lakše se ili teže odvaja. Meso ploda (pulpa) je sočno, slatko kiselkastog okusa i fine arome. Kod velikog broja sorti plod nastaje partenokarpijom i ne sadrži sjemenke, a kad nastaje oplodnjom sadrži bjelkaste i kožaste sjemenke.¹⁵

Naranča je porijeklom iz Kine i Mianmara, a otuda se proširila po cijelom svijetu. Na područje Sredozemlja naranča je donesena prije 15.-og stoljeća. Danas je naranča najvažniji agrum kojemu ukupna svjetska proizvodnja iznosi 66,4 milijuna tona. Plodovi naranče se koriste kao veoma vrijedno stolno, svježe voće, prerađuju se u sok, džem, likere, a stablo naranče sa zrelim plodovima veoma je dekorativno u okućnicama i vrtovima.¹⁶

Slika 4: Džem od naranče

Izvor: https://medjimurje.hr/upload/publish/9481/thumb/dzem-od-narance-2_576bc802deef6_300x800r.jpg

¹⁵ Ibidem.

¹⁶UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20sorte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

Naranča je dugo vremena bila jedini agrum koji se uzgajao u našem uzgojnom području, a u analima grada Dubrovnika spominje se kako se na tržnici u gradu prodaju plodovi slatke naranče već u 13. stoljeću. Brojni svjetski putopisci i posjetitelji koji su tijekom prošlosti prolazili ili boravili u Dubrovniku (Evlija Čelebija, Filip Frasnje, Petar Casole, Jan Lobkowicz i drugi) spominju uzgoj naranča, limuna i šipka u dubrovačkim vrtovima i samostanima.¹⁷

2.3.3. Mandarina

Mandarina predstavlja manje, vazdazeleno, jako razgranjeno stablo visine do 3 m, iz porodice rutvica (*Rutaceae*). Mlade grane često imaju manji trn u pazušcu lista, dok su starije bez trna. Listovi su izmjenični, jednostavni, eliptični, cjeloviti, kožasti i prekriveni žlijezdama koje sadrže eterična ulja. Cvjetovi su dvospolni, vrlo mirisavi. Ocvijeće (perijant) je dvostruko, a čaška se sastoji od 4–5 lapova. Vjenčić ima 4–5 bijelih latica. Ima jednu plodnicu s više sjemenih zametaka te deset prašnika.¹⁸

Slika 5: Mandarina

Izvor: <https://pbs.twimg.com/media/CCYtzovUkAAZ-o1.jpg>

Mandarina se najviše uzgaja zbog plodova, spljoštenih boba s desetak pregrada. Kora ploda (egzokarp i spužvasti mezokarp) je glatka, narančaste boje, može biti tanka do srednje debela i lako se odvaja. Meso ploda (pulpa) je sočno, slatko kiselkastog okusa te fine i osebujne arome. Kod velikog broja sorti plod nastaje partenokarpijom i ne sadržava sjemenke, a kad nastaje oplodnjom sadržava bjelkaste i kožaste sjemenke duljine 7–10 mm.¹⁹

Mandarina je porijeklom iz suptropskog područja Kine, Filipina i Malajskog arhipelaga gdje se uzgajala sve do početka 19. stoljeća kad počinje njena svjetska ekspanzija. Postoje brojni

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20orte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

¹⁹ Ibidem.

tipovi mandarina. Neki od posebnijih su tangerina i izrazito aromatična klementina s brojnim sortama.²⁰

Svjetska produkcija mandarina iznosi oko 28 milijuna tona, a apsolutno najveći svjetski proizvođač je Kina s preko 15 milijuna tona. Nakon toga slijede Španjolska, Brazil, Japan i Maroko.²¹

Mandarina se koristi slično kao i naranča, kao svježje jesensko stolno voće za jelo, za izradu sokova i sirupa, džemova i marmelada. Naribana kora dobra je za izradu kolača i slastica, a cijela kora se kandira (arancini).

Slika 6: Sok od mandarine

Izvor: <https://pbs.twimg.com/media/CCYtzovUkAAZ-o1.jpg>

Mandarina je voće novijeg doba. Uzgoj mandarine zauzima značajnije mjesto sredinom prošlog stoljeća poslije melioracije doline Neretve. Od tada do danas u ovaj prostor uvezen je velik broj sorti mandarine iz skupine unshiu koje su na našem području donijele i dale dobre proizvodne rezultate.²²

U Hrvatskoj se proizvede oko 60 000 tona mandarina. Važno je napomenuti kako je mandarina danas jedino voće u Hrvatskoj kojeg proizvodimo u dostatnim količinama, a godišnje se izvozi oko 50 tisuća tona ploda mandarine.²³

²⁰UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20orte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

²¹ Ibidem.

²²UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na: http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20orte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf, [20.05.2017.]

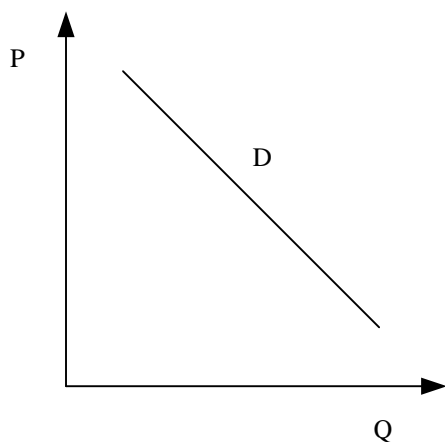
²³ Ibidem.

3. DETERMINANTE POTRAŽNJE

Pojam potražnje podrazumijeva količine nekog dobra koje su potrošači spremni kupiti pri određenim cijenama istog dobra.²⁴ Uz potražnju, definiran je i zakon o potražnji. Zakon definira da ako je niža cijena nekog dobra biti će, uz ostale neizmijenjene uvjete (*ceteris paribus*), veća njegova potraživana količina i obrnuto. Zakon potražnje vrijedi za individualnu i tržišnu potražnju. Neke ekonomske sile su u stanju povećati ili smanjiti potražnju, odnosno pomaknuti udesno ili ulijevo krivulju potražnje i poznate su kao nečjenovne odrednice ili "demand shifters" (engl.).²⁵

3.1. Krivulja potražnje

Potražnja pokazuje nabavnu spremnost kupaca pri različitim cijenama nekog dobra na određenom tržištu u određenom razdoblju. Putem skale potražnje definira se krivulja potražnje. Unosom podataka iz skale u koordinatni sustav dobivaju se točke koje pretpostavljaju odnos cijena i količina i njihovim spajanjem dobiva se krivulja potražnje.

Graf 1. Krivulja potražnje

Graf 1. predstavlja krivulju potražnje. Krivulja potražnje prikazuje količinu dobra koju su potrošači spremni kupiti po određenoj cijeni. Krivulja potražnje ima negativan nagib, odnosno ona je opadajuća, što znači da su s rastom cijena potrošači spremni kupiti manje dobra.

²⁴ Benić, Đ. (2011): Uvod u ekonomiju, str. 15

²⁵ Lipovec N., Kozina G. (2013): Ekonomska analiza i ocjena zakonitosti ponude i potražnje, Tehnički glasnik 7, 2(2013), 206-212 str.

3.2. Determinante potražnje (i potraživane količine)

Determinante koje djeluju na potražnju i potraživanu količinu su: 1. visina dohotka potrošača, 2. cijene odgovarajuće robe i usluga, 3. ukus potrošača i broj potrošača, 4. uvjeti kreditiranja, 5. promotivne aktivnosti, 6. očekivanja potrošača u odnosu na budućnost. U analizi tržišta istražuju se količine i cijene po kojima se roba kupuje (prodaje) u nekom vremenu. Tako se dobiva uvid u shemu potražnje koja se grafički prikazuje kao krivulja potražnje, koju smo gore i spomenuli. Za potrebe marketinga istraživanja potražnje protežu se i na potrošače (ispitivanje potrošača), kako bi se utvrdila njihova potrošnja i njihove želje, ukus i ekonomska snaga (kupovna moć). Tako se utvrđuje platežno sposobna potražnja (efektivna), ali i ona prikrivena (latentna), koja se može pretvoriti u moguću (potencijalnu) potražnju. Potražnja se javlja kao dnevna, tjedna, mjesečna i godišnja, stalna i sezonska. Sa stajališta prostora može biti lokalna, nacionalna, regionalna i svjetska.²⁶

1. *Visina dohotka potrošača* - Ako s porastom dohotka raste potražnja za određenim proizvodom, tada taj proizvod pripada kategoriji normalnih proizvoda. Alternativno, ukoliko s porastom dohotka pada potražnja za proizvodom, takvo dobro je inferiorno (npr. jeftine stvari loše kvalitete).

U radu na konkretnom primjeru se visina dohotka može objasniti na način da potrošači sa većim mjesečnim primanjima tj. dohocima, mogu kupiti kvalitetnije i zdravije namirnice (eko proizvodnja), konkretno agrume. Potrošači sa manjim dohocima kupuju inferiorno dobro ili jeftinije dobro koje je samim time i lošije kvalitete.

2. *Cijene odgovarajuće robe i usluga* – ovisi o tome koliko su potrošači spremni izdvojiti za određeni proizvod, u našem slučaju za agrume. Za očekivati je da će usporedno s rastom cijene, opadati potražnja za proizvodom. Vrijedi i vice versa.

3. *Ukus potrošača i broj potrošača* – potražnja za dobrom kroz ukus potrošača proističe iz volje i sposobnosti potrošača (iz želje ili potrebe za dobrom uz odgovarajuću kupovnu moć) da dobro kupi. Što potrošači više preferiraju neki proizvod, više će ga i kupovati. Dodatno, s rastom broj potrošača povećava se i potražnja za određenim proizvodom.

²⁶ poslovni.hr: Potražnja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.poslovni.hr/leksikon/potraznja-1865>, [09.08.2017.]

4. *Uvjeti kreditiranja* – predstavljaju uvjete plaćanja određenog proizvoda. Bolji uvjeti kreditiranja povećavaju potražnju za proizvodom. Plaćanje se najčešće izvršava gotovinom / karticom.

5. *Promotivne aktivnosti* – na potražnje utječu i promotivne aktivnosti, čija je svrha učini potražnju za određenim proizvodom što neelastičnijom.

Primjerice, dani mandarina, promoviraju se u cilju mandarine kao brenda, ali i promocije poduzetničkih vještina u agroturizmu te očuvanju tradicijskih vrijednosti doline Neretve kroz daljnju stručnu afirmaciju i turističku valorizaciju mandarine kao agroturističkog brenda.

Slika 7: Promocijske aktivnosti grada Opuzena - Dani mandarina

Izvor: <http://www.opuzen.hr/poljoprivreda-i-gospodarstvo/dani-mandarina/494.html>

6. *Očekivanja potrošača u odnosu na budućnost* - percepcija potrošača kombinira se kroz tri kompozitna pokazatelja – pouzdanje, očekivanje i raspoloženje. U 2016. godini pouzdanje potrošača u Hrvatskoj bilo je znatno povoljnije nego u istom razdoblju godinu prije, brojevi odnos bio bi -19,1 prema -22,0, odnosno pouzdanje potrošača poraslo je za 2,9 indeksna boda. Usporedi li se s kriznom 2009. kad je indikator pouzdanja iznosio negativnih 43,9, rast optimizma hrvatskih potrošača je doista rapidan, ali i nadalje je sve s minusom i prisutnom dozom skeptičnosti.²⁷

Limuna, limete, mandarine, grejpfrut i naranče skupnog naziva agrumi. Posebna potražnja za njima je zimi pa je to „vrijeme agruma“. Plodovi, sokovi i eterična ulja citrusa odavno se koriste u prehrani. Zbog prisutnosti vrlo vrijednih sastojaka u njihovim plodovima, a posebno visokog udjela vitamina C, plodovi se rabe u medicini i kozmetici. Budući razvoj trgovine poljoprivrednih proizvoda u našem slučaju agruma na tržištima i trgovačkim lancima mogući

²⁷ evarazdin.hr (2017): Očekivanja hrvatskih potrošača: Iz zone sumraka prema blagom optimizmu, [Internet], raspoloživo na: <http://evarazdin.hr/gospodarstvo/ocekivanja-hrvatskih-potrosaca-iz-zone-sumraka-prema-blagom-optimizmu-360996/>, [12.08.2017.]

je uz pretpostavku povjerenja kupaca kao determinante dugoročnog poslovanja. U Republici Hrvatskoj proizvodnja i prodaja agruma ima dugu tradiciju, pa je tako zabilježeno da je 1923. u Dalmaciji bilo 10.800 stabala agruma. Strukturu proizvodnje agruma u RH onda dominantno mjesto zauzima mandarina s 95% udjela svih površina pod agrumima, a slijede naranča (više od 40 ha) i limun (oko 30 ha).²⁸

²⁸ www.gospodarski.hr (2014): Isplativost uzgoja agruma, [Internet], raspoloživo: <http://www.gospodarski.hr/Publication/2014/16/isplativost-uzgoja-agruma/8048#.WY8X9bZLfIU>, [12.08.2017.]

4. POTRAŽNJA ZA AGRUMIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U Republici Hrvatskoj javlja se velika potražnja za agrumima. U zimskim mjesecima javlja se najveća potražnja za limunom kada se limun najviše koristi kao dodatak za čaj, dok se tijekom ljetnih mjeseci javlja najveća potražnja za narančama i mandarinama koje su osvježavajuće voće u ljetnim mjesecima.

4.1. Preduvjeti za proizvodnju agruma u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj javljaju se klimatski uvjeti zbog kojih je uzgoj agruma moguć samo u području od Trogira do Konavala te na otocima. Sama produktivnost nasada agruma Republike Hrvatske uvelike zaostaje za produktivnošću u zemljama gdje postoji razvijeno agrumarstvo.²⁹ Kao glavni preduvjeti za proizvodnju još veće količine agruma potrebna je primjena suvremenih tehnoloških zahvata, ali i proizvodnja i sadnja zdravog sadnog materijala koji bi trebao biti testiran na viruse.

Na samu proizvodnju agruma i na izgled agrumskog nasada utjecaj ima velik broj čimbenika, a na neke od njih može se znatno utjecati. Važan utjecaj na samu kvalitetu agrumskog nasada ima odabir lokacije u vidu klimatskih i pedoloških elemenata. Niske temperature i nedostatak padalina svakako su otežavajući čimbenik proizvodnje agruma jer je njima potrebno prilično vlažno tlo.³⁰ Osim navedenog, u ekološkim uvjetima mediteranske klime tijekom ljetnih mjeseci dolazi do pojave nedostatka vlage. Navedena pojava se sve češće javlja tijekom proljeća i jeseni pa je za proizvodnju agruma potrebno osigurati natapanje nasada.³¹

Pedološka svojstva od iznimne su važnosti kod uzgoja agruma jer se na uzgojenom području agruma u Republici Hrvatskoj javljaju znatne površine koje imaju povećani sadržaj aktivnog vapna u tlu. Biljke se u takvom tlu iznimno sporije razvijaju pa je svakako potrebno paziti da količine fiziološkog vapna u tlu ne prelaze 10 %. Također je važno spomenuti i blago alkalna tla u priobalju Dalmacije, a agrumi najbolje uspijevaju na neutralnim i slabo kiselim tlima.³²

²⁹ Rošin, J., Hančević, K., Radunić, M. (2010): Predosnovni matični nasad agruma, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 15 (3-4), str. 129.

³⁰ Rošin, J., Hančević, K., Radunić, M. (2010): Predosnovni matični nasad agruma, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 15 (3-4), str. 131.

³¹ Ibidem.

³² Rošin, J., Hančević, K., Radunić, M. (2010): Predosnovni matični nasad agruma, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 15 (3-4), str. 131.

4.2. Proizvodni kapaciteti proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj

S obzirom na specifičnosti unutar uzgojnog područja agruma u Republici Hrvatskoj, razlikuju se sljedeće zone uzgoja:

- Dubrovačko područje;
- Neretvansko područje;
- Splitsko obalno područje;
- Lošinjsko- zadarska otočna skupina;
- Zapadni obalni pojas Istre.³³

Pogodna tla za proizvodnju agruma nalaze se na čitavom dubrovačkom obalnom području (Konavle, Župa Dubrovačka, Rijeka Dubrovačka, područje do rta poluotoka Pelješca s otocima: Koločep, Lopud, Šipan i Mljet), zatim agrumarski položaji na otocima Korčula, Lastovo, Hvar i Vis. Uz to su povoljni edafski uvjeti na području Opuzena i cijele neretvanske „blatije“, gdje je danas najviše agruma.³⁴

4.2.1. Proizvodnja limuna

U Republici Hrvatskoj proizvodnja limuna je niska jer ne postoji puno prirodnih uvjeta za uzgoj na velikim prostorima. Postoje mikrolokacije za uspješan uzgoj limuna na otvorenom. Mikrolokacije predstavljaju otok Vis, posebno njegova južna strana, zatim južna strana Hvara, Korčula, Mljet, Lastovo, dubrovački otoci i dubrovačko primorje. Na tim položajima mogle bi se zasaditi velike površine limuna koje bi bile dostatne za potrebe Republike Hrvatske, a osim toga i za izvoz.³⁵

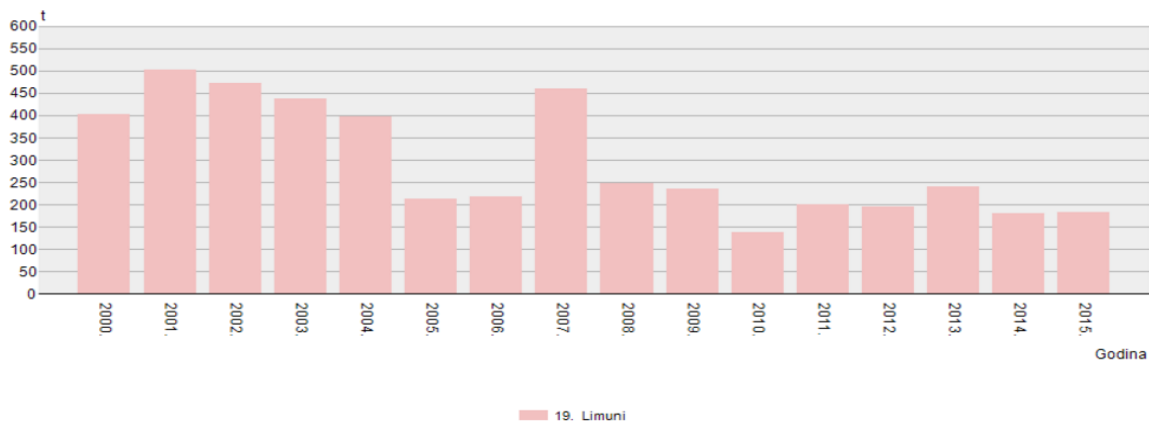
Proizvodnju limuna u Republici Hrvatskoj od 2000. do 2015. godine prikazuje sljedeći grafikon 1, iz kojeg se može vidjeti kako se na području Republike Hrvatske najviše limuna uzgajalo tijekom 2001. godine i 2007. godine. U 2010. godini ostvaren je značajan pad proizvodnje na 140 tona limuna, dok je u 2007. godini u Republici Hrvatskoj bilo uzgojeno više od 460 tona limuna. Razlog ovako velikom urodu leži u činjenici da je prethodna zima

³³ Rošin, J., Hančević, K., Radunić, M. (2010): Predosnovni matični nasad agruma, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 15 (3-4), str. 131.

³⁴ Gugić, J., Cukrov, L. (2011): Pregled stanja i perspektiva razvoja hrvatskog agrumarstva, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 17 (3-4), str. 118.

³⁵ AgroKlub (2005): Limun, [Internet], raspoloživo na: <https://www.agroklub.com/sortna-lista/voce/limun-14/>, [20.05.2017.]

imala relativno tople temperature. Nije bilo velikih oscilacija u temperaturi tijekom godine te su cjelokupne vremenske prilike pogodovale bogatom urodu limuna u godini koja je uslijedila.

Grafikon 1: Proizvodnja limuna u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državni zavod za statistiku

U sljedećoj tablici prikazane su površine za uzgoj limuna u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj.

Tablica 1: Površine za uzgoj limuna u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj

GODINA	REGIJA	HEKTAR
2005.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	104
2006.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	109
2007.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	109
2008.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	109
2009.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	109
2010.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	47
2011.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	40
2012.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	29
2013.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	11
2014.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	20
2015.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	30

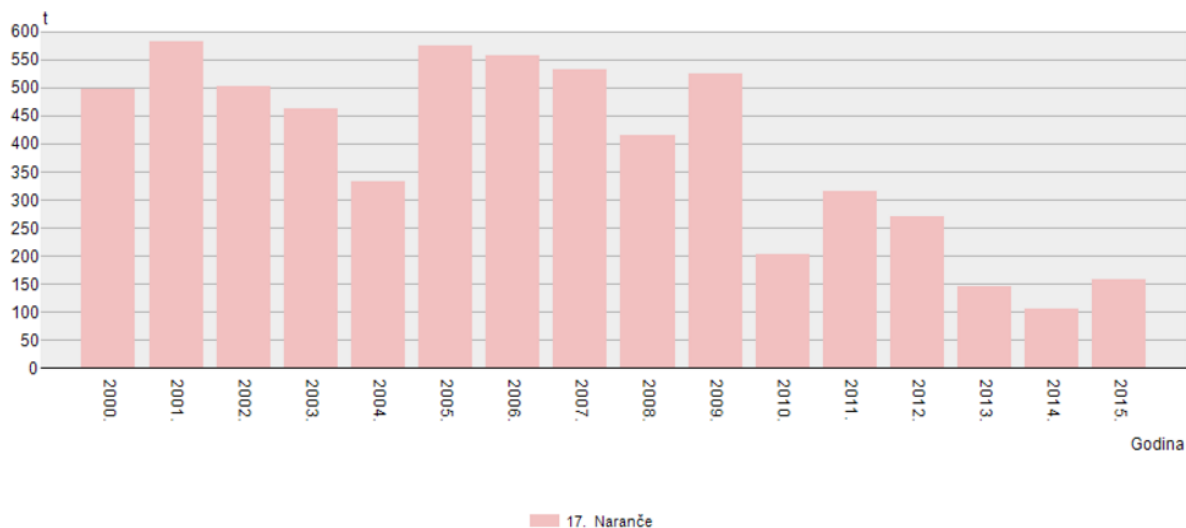
Izvor: Državni zavod za statistiku

Iz tablice 1. se može vidjeti kako na području Kontinentalne Hrvatske nema područja na kojem se uzgaja limun, dok se u Jadranskoj Hrvatskoj javlja sve veći broj hektara na kojima je limun zastupljen u uzgoju.

4.2.2. Proizvodnja naranče

Proizvodnja naranče u Republici Hrvatskoj zabilježena je u Dubrovačkom obalnom području, na Korčuli, Visu, Lastovu i Hvaru, na području Opuzena, u dolini Neretve i u makarskom obalnom dijelu te na području Splitskog obalnog područja. Također je važno spomenuti otoke Šoltu, Brač i Drvenik gdje se također uzgaja naranča.³⁶

Proizvodnju naranče u Republici Hrvatskoj od 2000. do 2015. godine prikazuje sljedeći graf:

Grafikon 2: Proizvodnja naranče u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državni zavod za statistiku

Iz grafikona 2. vidljivo je kako se od 2010. godine bilježi značajan pad proizvodnje naranče u Republici Hrvatskoj. Najveća proizvodnja u povijesti zabilježena je tijekom 2001. godine kada je proizvodnja bila preko 550 tona, dok je najmanja proizvodnja zabilježena u 2014. godini kada je proizvodnja bila nešto viša od 100 tona.

³⁶Gospodarski list (2014): Isplativost uzgoja agruma, [Internet], raspoloživo na: <http://www.gospodarski.hr/Publication/2014/16/isplativost-uzgoja-agruma/8048#.WTSOPuvyjiU>, [21.05.2017.]

U sljedećoj su tablici prikazane površine za uzgoj naranča u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj.

Tablica 2: Površine za uzgoj naranče u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj

GODINA	REGIJA	HEKTAR
2005.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	130
2006.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	146
2007.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	158
2008.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	159
2009.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	160
2010.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	51
2011.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	50
2012.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	43
2013.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	59
2014.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	31
2015.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	32

Izvor: Državni zavod za statistiku

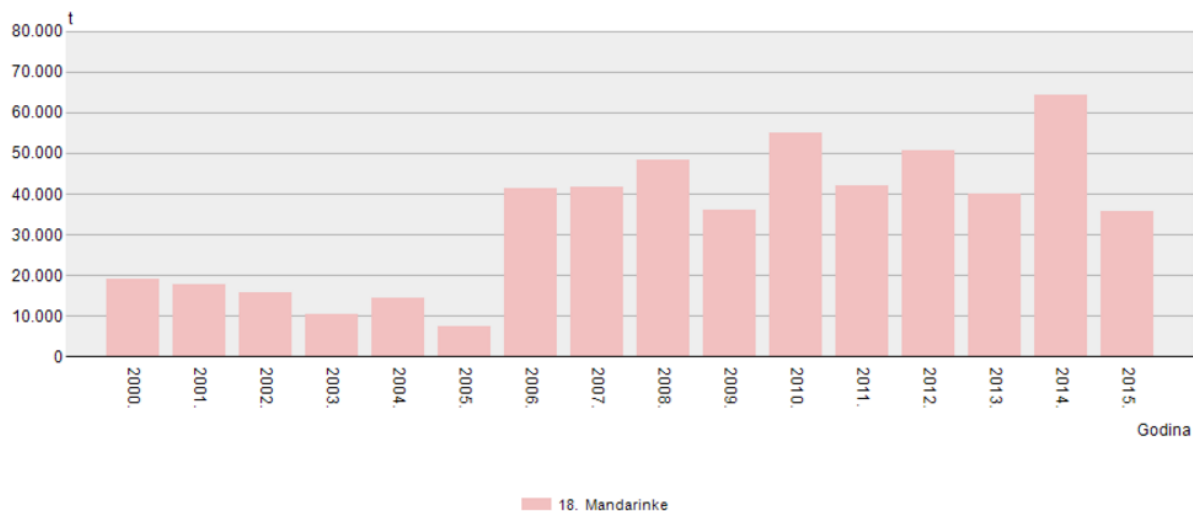
Iz tablice 2 može se vidjeti kako na području Kontinentalne Hrvatske nema područja na kojem se uzgaja naranča, dok se u Jadranskoj Hrvatskoj javlja sve manji trend proizvodnje naranče.

4.2.3. Proizvodnja mandarina

Kod nas mandarina najbolje uspijeva u dolini rijeke Neretve gdje su odlični uvjeti za plantažno uzgajanje vrlo kvalitetnih sorti Unshiu mandarina koje se uzgajaju od 1933.

godine. Sorta Unšiu (Unshiu, Satsuma) zapravo je sortna skupina japanskih mandarina, kojih ima više od 200. Zbog otpornosti na hladnoću (može izdržati kraće periode hladnoće i do -10°C) postala je glavna sorta uzgoja u našim krajevima.³⁷

Trend proizvodnje mandarina u Republici Hrvatskoj od 2000. do 2015. godine prikazuje grafikon 3.

Grafikon 3: Proizvodnja mandarina u Republici Hrvatskoj

Izvor: Državni zavod za statistiku

Iz navedenog je grafa vidljivo da se od 2005. godine na području Republike Hrvatske bilježi značajan razvoj proizvodnje mandarina. Najveća količina mandarina uzgojena je 2014. godine kada je uzgojeno preko 60 000 tona mandarina. Prema dostupnim statističkim podacima najmanja količina mandarina u Republici Hrvatskoj uzgojena je 2005. godine.

U tablici 3. su prikazane površine za uzgoj mandarina u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj.

³⁷AgroKlub (2009): Počeci sadnje i razvoj uzgoja mandarina, [Internet], raspoloživo na: <https://www.agroklub.com/vocarstvo/poceci-sadnje-i-razvoj-uzgoja-mandarina/2313/>, [23.05.2017.]

Tablica 3: Površine za uzgoj mandarina u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj

GODINA	REGIJA	HEKTAR
2005.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1132
2006.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1188
2007.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1201
2008.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1213
2009.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1223
2010.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1792
2011.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1760
2012.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	1720
2013.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	2104
2014.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	2150
2015.	Kontinentalna Hrvatska	-
	Jadranska Hrvatska	2150

Izvor: Državni zavod za statistiku

Iz navedene se tablice može uvidjeti kako na području Kontinentalne Hrvatske nema područja na kojem se uzgaja mandarina, dok se u Jadranskoj Hrvatskoj javlja rastući trend proizvodnje mandarina.

4.3. SWOT analiza proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj

Najvažniji vanjski i unutarnji čimbenici za proizvodnju agruma nazivaju se strateškim čimbenicima. Oni se sumiraju u SWOT analizi. U konačnici bi SWOT analiza trebala identificirati prilike koje se trenutno ne mogu iskoristiti zbog nedostatka potrebnih resursa i jedinstvene kompetencije koje poduzeće posjeduje i superiornog načina na koji ih koristi. Vanjsko okruženje sastoji se od varijabli (prilika i prijetnji) koje su izvan poduzeća i obično nisu unutar kratkoročne kontrole menadžmenta. Te varijable čine kontekst unutar kojeg poduzeće posluje. U unutarnjem okruženju identificiraju se snage i slabosti.

U nastavku će biti prikazane snage i slabosti, kao i prilike i prijetnje koje se javljaju u proizvodnji agruma u Republici Hrvatskoj.

Tablica 4: SWOT analiza proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj

SNAGE	SLABOSTI
- Dugogodišnja tradicija uzgoja agruma - Povoljni agroekološki uvjeti za razvoj mandarina - Značajan izvoz proizvedenih agruma - Blizina izvoznog tržišta - Povećano zanimanje za bavljenje agroturizmom	- Nedovoljno praćenje agruma tržišta - Nedovoljna kontrola agruma tržišta - Slaba povezanost gospodarskih subjekata u agrumarstvu - Nedovoljna razina marketinških i upravljačkih znanja agrumara
PRILIKE	PRIJETNJE
- Izvozna usmjerenost - Sufinanciranje uzgoja od strane Europskih fondova - Proširenje uzgoja sa novim sortama - Proširenje proizvodnog asortimana s novim preradevinama od agruma - Okrupnjavanje proizvodnje i prodaje - Bespovratna novčana sredstva - Institucionalna podrška - Povećanje obujma domaće proizvodnje limuna, naranče i mandarine	- Stihijski razvoj agrumarstva - Usklađivanje s propisanim posebnim tržištima i standardima za agrume - Pritisak jeftinih supstituta - Nerealna percepcija razvojnih ograničenja i mogućnosti

Izvor: Izrada autorice

Iz provedene SWOT analize može se vidjeti kako uzgoj agruma u Republici Hrvatskoj ima brojne prednosti i prilike, no svakako je potrebno uvidjeti i nedostatke i prijetnje koji se javljaju u samom uzgoju agruma. Značajan problem kod agrumarstva su visoke cijene u

odnosu na uvozne agrume pa se građani Republike Hrvatske zbog manjih primanja odlučuju na kupnju jeftinijih agruma iz uvoza.

4.4. Institucionalni i zakonodavni okvir za proizvodnju agruma u Republici Hrvatskoj

U agrumarstvu Republike Hrvatske značajnu ulogu imaju institucije i zakonodavni okvir koji propisuje sam uzgoj agruma. Institucijska podrška agrumarskom sektoru obuhvaća djelovanje tijela državne uprave, jedinica područne i lokalne samouprave, ustanova te različitih oblika stručnog i interesnog povezivanja poljoprivrednih gospodarstava. Djelovanje prethodno navedenih subjekata u okviru njihovog djelokruga rada i nadležnosti usmjereno je ka podizanju konkurencijske sposobnosti hrvatskoga agrumarstva.³⁸

Zakonodavna osnova u području agrumarstva obuhvaća sljedeće propise:³⁹

- Zakon o poljoprivredi (NN br. 149/09),
- Zakon o poljoprivrednom zemljištu (NN br. 152/08, 21/10, 39/11 i 63/11),
- Pravilnik o uvjetima višestruke sukladnosti u poljoprivrednoj proizvodnji (NN br. 10/10),
- Pravilnik o dobrim poljoprivrednim i okolišnim uvjetima (NN br. 89/11),
- Zakon o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja (NN br. 140/05, 35/08 i 55/11),
- Zakon o biljnom zdravstvu (NN br. 75/05),
- Zakon o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda (NN br. 139/10),
- Zakon o hrani (NN br. 46/07, 155/08 i 55/11),
- Zakon o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda (NN br. 149/09 i 22/11),
- Pravilnik o tržišnim standardima za voće i povrće (NN br. 77/10, 59/11, 142/11 i 154/11),
- Pravilnik o proizvođačkim organizacijama u sektoru voća i povrća (NN br. 4/10 i 120/10),

³⁸ Gugić, J., Cukrov, L. (2011): Pregled stanja i perspektiva razvoja hrvatskog agrumarstva, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 17 (3-4), str. 126.

³⁹ Gugić, J., Cukrov, L. (2011): Pregled stanja i perspektiva razvoja hrvatskog agrumarstva, *Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, Zagreb, 17 (3-4), str. 126. – 127.

- Uredba o potporama proizvođačkim organizacijama u sektoru voća i povrća (NN br. 70/10).

Može se reći kako je Zakon o poljoprivredi krovni zakon agrumarstva u kojem se uređuju ciljevi i mjere poljoprivredne politike, korisnici prava, oblici djelovanja poljoprivrednoga gospodarstva, održivi razvoj poljoprivrede, institucijska potpora, administrativno praćenje i izvješćivanje u poljoprivredi te upravni i inspekcijski nadzor.⁴⁰

Zakon o poljoprivrednom zemljištu predstavlja zakon putem koje se uređuje zaštita, korištenje i promjena namjene poljoprivrednog zemljišta, raspolaganje poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu RH, osnivanje i djelatnost Agencije za poljoprivredno zemljište, promet privatnog poljoprivrednog zemljišta te upravni i inspekcijski nadzor.⁴¹

Pravilnik o uvjetima višestruke sukladnosti u poljoprivrednoj industriji propisuje uvjete višestruke sukladnosti u poljoprivrednoj proizvodnji, obveznike i kontrolu ispunjavanja uvjeta, sankcije za neispunjavanje uvjeta te rokove u kojima ispunjavanje uvjeta postaje obveza u ostvarivanju prava na izravna plaćanja.⁴²

Pravilnik o dobrim poljoprivrednim i okolišnim uvjetima (NN br. 89/11) propisuje uvjete dobra poljoprivredne i okolišne prakse, obveznike i kontrolu ispunjavanja uvjeta, način umanjenja prava za neizvršavanje obveza i rokove u kojima ispunjavanje uvjeta postaje obveza u ostvarivanju prava na izravna plaćanja.⁴³

Zakon o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja je zakon putem kojeg se uređuje proizvodnja, stavljanje na tržište i uvoz poljoprivrednoga reprodukcijaskog materijala, priznavanje sorti poljoprivrednog bilja, upis sorti poljoprivrednog bilja u sortne liste, održavanje sorti poljoprivrednog bilja, nadležnost pojedinih tijela u poslovima iz ovoga Zakona i propisa donesenih na temelju njega, inspekcijski nadzor kao i druga pitanja od značenja za provedbu jedinstvenog sustava poljoprivrednog sjemenarstva i rasadničarstva.⁴⁴

⁴⁰ Zakon o poljoprivredi, NN 30/15.

⁴¹ Zakon o poljoprivrednom zemljištu, NN 48/15.

⁴² Pravilnik o uvjetima višestruke sukladnosti u poljoprivrednoj proizvodnji, NN 27/14.

⁴³ Pravilnik o dobrim poljoprivrednim i okolišnim uvjetima, NN 65/13.

⁴⁴ Zakon o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja, NN 14/14.

Zakonom o biljnom zdravstvu uređuje se zdravstvena zaštita bilja, uključujući i biološku zaštitu bilja; mjere sprječavanja unošenja i širenja te mjere suzbijanja štetnih organizama na bilju, biljnim proizvodima i drugim nadziranim predmetima; način prikupljanja i razmjene podataka i informacija te informacijski sustav; financiranje, naknade i odštete; ustroj i provedba zdravstvene zaštite bilja i inspekcijski nadzor.⁴⁵

Zakon o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda uređuje ciljeve i načela ekološke proizvodnje, proizvodna pravila, označavanje ekoloških proizvoda, kontrolu nad ekološkom proizvodnjom, uvjete kojima moraju udovoljiti kontrolna tijela, upravni i inspekcijski nadzor te temelj za održivi razvoj ekološke proizvodnje uz osiguravanje učinkovitog funkcioniranja tržišta, zaštitu tržišnog natjecanja, osiguravanje povjerenja potrošača i zaštitu interesa potrošača.⁴⁶

Zakon o hrani je zakon koji uređuje temelj za osiguranje visoke razine zaštite zdravlja ljudi i interesa potrošača u vezi s hranom, uzimajući u obzir posebice razlike u opskrbi hranom, uključujući tradicionalne proizvode, pritom osiguravajući učinkovito funkcioniranje tržišta.⁴⁷

Zakon o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda propisuje način i mjere uređenja tržišta u pojedinim sektorima poljoprivrednih proizvoda, uvjeti za aktiviranje pojedinih mjera uređenja tržišta, korisnici u provedbi navedenih mjera, njihova kontrola te upravni i inspekcijski nadzor.⁴⁸

Pravilnikom o tržišnim standardima za voće i povrće propisuju se tržišni standardi za voće i povrće, način provođenja kontrole i izvješćivanja o usklađenosti voća i povrća s propisanim tržišnim standardima, način i postupak provedbe inspekcijskog nadzora te mjere i rad inspektora. Uz opći tržišni standard kojem treba udovoljavati voće i povrće namijenjeno prodaji u svježem stanju, posebnim tržišnim standardima, kod stavljanja na tržište u svježem stanju, trebaju udovoljavati sljedeće vrste agruma za opskrbu potrošača u svježem stanju, isključujući agrume za preradu.⁴⁹

⁴⁵ Zakon o biljnom zdravstvu, NN 55/11.

⁴⁶ Zakon o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda, NN 139/10.

⁴⁷ Zakon o hrani, NN 30/15.

⁴⁸ Zakon o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda, NN 120/12.

⁴⁹ Pravilnik o tržišnim standardima za voće i povrće, NN 47/12.

- limun sorata uzgojenih od vrste Citrus limon (L.) Burm. f.,
- mandarinke sorata uzgojenih od vrste Citrus reticulata Blanco, uključujući Satsuma mandarinke (Citrus unshiu Marcow.), klementine (Citrus clementina Hort. ex Tan.), obične mandarinke (Citrus deliciosa Ten.) i tangerine (Citrus tangerina Hort. ex Tan.) koje se uzgajaju od tih vrsta i njihovih hibrida,
- naranče sorata uzgojenih od vrste Citrus sinensis (L.) Osb.

Danas se na tržištu Republike Hrvatske javljaju posebni standardi koji obuhvaćaju brojne odredbe o stupnju kvalitete i to sve sa svrhom definiranja zahtjeva kvalitete agruma nakon same pripreme i pakiranja, kao i odredbe o veličini plodova agruma i dopuštenim odstupanjima u vidu veličine i same kvalitete agruma.

Kod proizvodnje agruma važnu ulogu ima Pravilnik o proizvođačkim organizacijama u sektoru voća i povrća. Pravilnik o proizvođačkim organizacijama u sektoru voća i povrća propisuje uvjete priznavanja proizvođačkih organizacija, udruženja proizvođačkih i sektorskih organizacija te način i uvjete podnošenja plana priznavanja proizvođačkih grupa.⁵⁰

Na kraju je potrebno zaključiti kako se danas Republika Hrvatska sve više usklađuje sa zakonodavstvom Europske unije pa su u novije vrijeme doneseni brojni zakonski i podzakonski propisi iz područja poljoprivrede i hrane gdje se odredbe odnose i na agrumarstvo Republike Hrvatske.

4.5. Glavna obilježja potražnje za agrumima u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj javlja se dugogodišnja tradicija konzumacije agruma. Kao što je već navedeno u prijašnjem dijelu ovog završnog rada, tijekom zimskih mjeseci javlja se najveća konzumacija limuna, dok je tijekom mjeseci naranča i mandarina omiljeno osvježavajuće voće.

S obzirom na dostupnost statističkih podataka o samoj količini utrošenih agruma u kućanstvima diljem Republike Hrvatske može se zaključiti kako se javlja stabilan trend potražnje za agrumima. Smatra se kako bi se sama potrošnja agruma uvelike povećala kada bi se cijene domaćih agruma barem približno ujednačile sa cijenom uvoznih agruma.

⁵⁰ Pravilnik o o proizvođačkim organizacijama u sektoru voća i povrća, NN 120/10.

Strukturu potražnje za agrumima u Republici Hrvatskoj prikazuje tablica 5.

Tablica 5: Količina agruma utrošenih u kućanstvu – prosjek po članu kućanstva

GODINA	VOĆE	MJERNA JEDINICA	KOLIČINA
2008.	Agrumi	Kilogram	12,2
2009.	Agrumi	Kilogram	12,9
2010.	Agrumi	Kilogram	13,2
2011.	Agrumi	Kilogram	12,1
2014.	Agrumi	Kilogram	13,7

Izvor: Državni zavod za statistiku

Kod potražnje agruma veliku ulogu ima cijena istih i stoga će u nastavku biti prikazana samo prosječna proizvođačka cijena mandarina u Republici Hrvatskoj, budući podaci o prosječnoj cijeni limuna i naranča nisu dostupni na web stranicama Državnog zavoda za statistiku.

Tablica 6: Prosječna proizvođačka cijena mandarina u Republici Hrvatskoj

GODINA	VOĆE	MJERNA JEDINICA	CIJENA
2010.	Mandarine	Kilogram	2,93
2011.	Mandarine	Kilogram	3,30
2012.	Mandarine	Kilogram	3,20
2013.	Mandarine	Kilogram	2,42
2014.	Mandarine	Kilogram	1,69
2015.	Mandarine	Kilogram	2,84

Izvor: Državni zavod za statistiku

Iz navedene se tablice može uvidjeti kako je prosječna proizvođačka cijena mandarina u Republici Hrvatskoj svoj vrhunac dostigla tijekom 2011. godine kada je cijena iznosila 3,30 kuna. Najmanja cijena mandarine zabilježena je tijekom 2014. godine kada je prosječna proizvođačka cijena bila 1,69 kuna.

Kod potražnje za agrumima potrebno je spomenuti cijene sadnica koje uvelike utječu na razvoja agrumarstva u Republici Hrvatskoj. Cijene sadnica dostupne su samo za mandarine pa će samo za taj agrum cijene sadnica biti prikazane u nastavku.

Tablica 7: Prosječna proizvođačka cijena mandarina u Republici Hrvatskoj

GODINA	VOĆE- SADNICA	MJERNA JEDINICA	CIJENA
2010.	Mandarina - sadnica	Komad	27,79
2011.	Mandarina - sadnica	Komad	26,02
2012.	Mandarina - sadnica	Komad	30,91
2013.	Mandarina - sadnica	Komad	26,49
2014.	Mandarina - sadnica	Komad	25,77
2015.	Mandarina - sadnica	Komad	24,76
2016.	Mandarina - sadnica	Komad	26,69

Izvor: Državni zavod za statistiku

Iz navedene se tablice može zaključiti kako je cijena sadnica mandarina uglavnom stabilna te se ne javljaju veće oscilacije u cijeni. No, kod samih sadnica je važno spomenuti da se brojno stanovništvo odlučuje za kupnju sadnica izvan Republike Hrvatske gdje je cijena samih sadnica znatno, znatno manja nego kod nas.

4.6. Perspektive razvoja proizvodnje i potražnje za agrumima u Republici Hrvatskoj

Sukladno analiziranim podacima može se uočiti kako u Republici Hrvatskoj postoji stabilan trend potražnje za agrumima. Kod potražnje za domaćim agrumima javlja se problem vezan uz cijene gdje su uvozne cijene agruma znatno niže od domaćih agruma pa se ljudi zbog današnje loše platežne moći odlučuju na kupnju jeftinijih proizvoda bez obzira na samu kvalitetu.

Republika Hrvatska ima brojne perspektive razvoja proizvodnje agruma, a posebice u priobalnim područjima gdje se javlja pogodna klima za uzgoj agruma. Važnu ulogu kod razvoja agrumarstva u Republici Hrvatskoj trebala bi imati država koja bi trebala vršiti poticaj putem bespovratnih sredstava i poreznih olakšica uzgoja agruma.

Kako je najznačajnija vrsta agruma u Republici Hrvatskoj mandarina Unshiu, ponajviše zbog svoje otpornosti na niske temperature, svakako je nužno stalno obnavljanje kolekcijskog nasada agruma.

Područje južne Hrvatske predstavlja jedno od najsjevernijih uzgojnih područja agruma u svijetu pa je to dokaz da se na tom području mogu uzgajati agrumi visoke kvalitete samo je potreban razvitak razvojne strategije agrumarstva kako bi se u budućnosti povećala još više kvaliteta agruma te kako bi se povećao trend potrošnje agruma u Republici Hrvatskoj, ali i u svijetu.

5. ZAKLJUČAK

Područje Republike Hrvatske na kojem se uzgajaju agrumi, na sjevernoj zemljopisnoj širini između 42° i 44° jedno je od najsjevernijih uzgojnih područja agruma u cijelom svijetu. Može se reći kako su agrumi suptropske biljke od kojih se u Republici Hrvatskoj najčešće uzgajaju agrumi iz rodova Citrus, Fortunella i Poncirus. Svakako najvažniji agrumi Republike Hrvatske su limun, naranča i mandarina.

Zbog nepovoljnih klimatskih uvjeta - posebice zbog iznimno niskih zimskih temperatura, uzgoj agruma je moguć samo u priobalnom području Republike Hrvatske. U priobalnom se području razlikuje nekoliko zona uzgoja agruma: dubrovačko područje, neretvansko područje, splitsko obalno područje, lošinjsko-zadarska otočna skupina i zapadni obalni pojas Istre.

Na području Republike Hrvatske najznačajniji uzgoj limuna bilježi se na području Dubrovnika, otoka Hvara, Visa, Korčule, Mljeta, Lastova i Elafita. Plod limuna koristi se za proizvodnju limunovog esencijalnog ulja i limunske kiseline te kao svježe voće služi za izradu sokova, sirupa, džemova i marmelada.

Kada je riječ o naranči, ona predstavlja najznačajniji agrum današnjice, a svjetska proizvodnja naranče se procjenjuje na 66,4 milijuna tona. Plodovi naranče se koriste kao veoma vrijedno stolno, svježe voće, prerađuju se u sok, džem, likere, a stablo naranče sa zrelim plodovima veoma je dekorativno u okućnicama i vrtovima.

Mandarina je jedino voće koje se u Hrvatskoj proizvodi u dostatnim količinama za potrebe Republike Hrvatske, a na godišnjoj razini se izvozi oko 50 tisuća tona mandarina. Najznačajniji uzgoj mandarina na području Republike Hrvatske bilježi se u dolini Neretve. Mandarina se koristi slično kao i naranča, kao svježe jesensko stolno voće za jelo, za izradu sokova i sirupa, džemova i marmelada. Naribana kora dobra je za izradu kolača i slastica, a cijela kora se kandira (arancini).

Kod proizvodnje agruma važnu ulogu ima institucionalni i zakonodavni okvir koji uređuje i propisuje uzgoj agruma. Danas je podrška institucija Republike Hrvatske neophodna u razvoju agrumarstva jer ona obuhvaća djelovanje tijela državne uprave te jedinica lokalne i

područne samouprave. Zakonodavni okvir uzgoj agruma obuhvaća brojne pravilnike i zakone putem kojih se regulira agrumarstvo u Republici Hrvatskoj.

Kada je riječ o potražnji za agrumima, u Republici Hrvatskoj postoji dugogodišnja tradicija konzumacije agruma. Na godišnjoj razini se prema prosjeku po članu kućanstva konzumira oko 13,7 kilograma agruma. Navedeni iznos bi bio puno veći, kada bi se na neki način vršila regulacija cijena agruma. Naime, cijena agruma proizvedenih u Hrvatskoj često su znatno veća od uvoznih cijena agruma pa se ljudi zbog slabe platežne moći odlučuju na kupnju jeftinijeg proizvoda, a da se pri tome ne gleda kvaliteta agruma.

U Republici Hrvatskoj je svakako potrebno ostvariti razvojnu strategiju agrumarstva jer postoje brojne perspektive razvoja. U daljnjem razvoju agrumarstva svakako najviše treba sudjelovati država koja bi trebala nuditi bespovratna novčana sredstva, poticaje i porezne olakšice kako bi se poticao uzgoj agruma jer potencijala u Republici Hrvatskoj ne nedostaje samo ih je potrebno na pravilan način iskoristiti.

LITERATURA

Knjige i stručni članci

1. Benić, Đ., Uvod u ekonomiju
2. Garača, N., Osnove ekonomije: Ponuda i potražnja
3. Gugić, J., Cukrov, L. (2011): Pregled stanja i perspektiva razvoja hrvatskog agrumarstva, Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva, Zagreb, 17 (3-4).
4. Lamza Maronić, M., Tokić, I., Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske.
5. Lipovec N., Kozina G. (2013): Ekonomska analiza i ocjena zakonitosti ponude i potražnje, Tehnički glasnik 7, 2(2013), 206-212 str.
6. Rošin, J., Hančević, K., Radunić, M. (2010): Predosnovni matični nasad agruma, Pomologia Croatiaca: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva, Zagreb, 15 (3-4).
7. Verotta, L., Macchi, M. P., Venkatasubramanian, P. (2015): Connecting Indian Wisdom and Western Science – Plant Usage for Nutrition and Health, Taylor & Francis group, London.

Internet izvori

1. 24Sata (2015): Najzdravije namirnice svijeta: Limun, [Internet], raspoloživo na: <http://gastro.24sata.hr/najzdravije-namirnice-svijeta-limun-36>, [20.05.2017.]
2. 3 načina određivanja cijena proizvoda. Biznis, Marketing. Dostupno na: <http://www.womeninadria.com/cijena-proizvoda/>
3. AgroKlub (2005): Limun, [Internet], raspoloživo na: <https://www.agroklub.com/sortna-lista/voce/limun-14/>, [20.05.2017.]
4. AgroKlub (2009): Počeci sadnje i razvoj uzgoja mandarina, [Internet], raspoloživo na: <https://www.agroklub.com/vocarstvo/poceci-sadnje-i-razvoj-uzgoja-mandarina/2313/>, [23.05.2017.]
5. Državni zavod za statistiku (2014): Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2014., [Internet], raspoloživo na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2014/sljh2014.pdf, [22.05.2017.]

6. Državni zavod za statistiku (2015): Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2015., [Internet], raspoloživo na:
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2015/sljh2015.pdf , [22.05.2017.]
7. Državni zavod za statistiku (2016): Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2016., [Internet], raspoloživo na:
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2016/sljh2016.pdf , [23.05.2017.]
8. Formiranje i politika cijena. Sveučilište u Zadru. Dostupno na:
9. Garača, N., Osnove ekonomije: Ponuda i potražnja. Dostupno na:
www.vsmti.hr/nastava/nastavni-materijali/doc_download/1102-oek3.html
10. Gospodarski list (2014): Isplativost uzgoja agruma, [Internet], raspoloživo na:
<http://www.gospodarski.hr/Publication/2014/16/isplativost-uzgoja-agruma/8048#.WTSOPuvyIU> , [21.05.2017.]
11. Kolaković, M. Osnovni elementi ponude i potražnje. Dostupno na:
http://web.efzg.hr/dok/pds/Strat_pod/3.%20PONUDA%20I%20POTRA%20C5%BDNJ%20A.pdf
12. Pojedinačna i tržišna potražnja. Dostupno na:
www.ef.unze.ba/Downloads/Dodiplomski/Mikro/Prezentacije/.../Micro_ch04.ppt
13. Polovina, S., Osnovni elementi ponude i potražnje. Dostupno na:
www.h3s.org/.../03.%20OSNOVNI%20ELEMENTI%20%20PONUDE%20I%20POTRA%20I%20POTRA%20C5%BDNJA%20I%20PONA%20C5%A0ANJE%20POTRO%20C5%A0A%20C4%8CA.pdf
14. Ponuda i potražnja. Sveučilište u Zagrebu. Dostupno na:
aktuari.math.pmf.unizg.hr/docs/ponuda_i_potraznja_1.ppt
15. Potražnja ponašanje potrošača. Ekonomski fakultet Zagreb. Dostupno na:
http://web.efzg.hr/dok/pds/Strat_pod/5.%20POTRA%20C5%BDNJA%20I%20PONA%20C5%A0ANJE%20POTRO%20C5%A0A%20C4%8CA.pdf
16. Potražnja. Poslovni Dnevnik. Dostupno na:
<http://www.poslovni.hr/leksikon/potraznja-1865>
17. Supstitut. Vukajlija. Dostupno na: <http://vukajlija.com/supstitut/672046>
18. Teorija ponašanja potrošača. Ekonomski fakultet Pula. Dostupno na:
<http://oliver.efpu.hr/~mskare/predavanja/poglavlje5/poglavlje5.htm>
19. UNDP (2017): Tradicijske sorte i pasmine, [Internet], raspoloživo na:
http://www.undp.org/content/dam/croatia/docs/Research%20and%20publications/environment/Tradicijske%20sorte%20i%20pasmine%20Dalmacije_VOCKE.pdf,
[20.05.2017.]

20. Wikipedia (2017): Agrumi, [Internet], raspoloživo na: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Agrumi>, [20.05.2017.]
21. Wikipedija. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Tehnologija>
www.unizd.hr/portals/4/nastavni_mat/.../FORMIRANJE_I_POLITIKA_CIJENA.ppt
22. poslovni.hr: Potražnja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.poslovni.hr/leksikon/potraznja-1865>, [09.08.2017.]
23. evarazdin.hr (2017): Očekivanja hrvatskih potrošača: Iz zone sumraka prema blagom optimizmu, [Internet], raspoloživo na: <http://evarazdin.hr/gospodarstvo/ocekivanja-hrvatskih-potrosaca-iz-zone-sumraka-prema-blagom-optimizmu-360996/>, [12.08.2017.]
24. gospodarski.hr (2014): Isplativost uzgoja agruma, [Internet], raspoloživo: <http://www.gospodarski.hr/Publication/2014/16/isplativost-uzgoja-agruma/8048#.WY8X9bZLfIU>, [12.08.2017.]

Zakoni i pravilnici

1. Pravilnik o dobrim poljoprivrednim i okolišnim uvjetima, NN 65/13.
2. Pravilnik o tržišnim standardima za voće i povrće, NN 47/12.
3. Pravilnik o o proizvođačkim organizacijama u sektoru voća i povrća, NN 120/10.
4. Pravilnik o uvjetima višestruke sukladnosti u poljoprivrednoj proizvodnji, NN 27/14.
5. Zakon o biljnom zdravstvu, NN 55/11.
6. Zakon o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda, NN 139/10.
7. Zakon o hrani, NN 30/15.
8. Zakon o poljoprivredi, NN 30/15.
9. Zakon o poljoprivrednom zemljištu, NN 48/15.
10. Zakon o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja, NN 14/14.
11. Zakon o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda, NN 120/12.

POPIS SLIKA

Slika 1: Limun	4
Slika 2: Arancini od limuna	6
Slika 3: Naranča	7
Slika 4: Džem od naranče.....	7
Slika 5: Mandarina	8
Slika 6: Sok od mandarine	9
Slika 7: Promocijske aktivnosti grada Opuzena - Dani mandarina.....	12

POPIS TABLICA

Tablica 1: Površine za uzgoj limuna u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj	16
Tablica 2: Površine za uzgoj naranče u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj.....	18
Tablica 3: Površine za uzgoj mandarina u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj.....	20
Tablica 4: SWOT analiza proizvodnje agruma u Republici Hrvatskoj.....	21
Tablica 5: Količina agruma utrošenih u kućanstvu – prosjek po članu kućanstva.....	26
Tablica 6: Prosječna proizvođačka cijena mandarina u Republici Hrvatskoj	26
Tablica 7: Prosječna proizvođačka cijena mandarina u Republici Hrvatskoj	27

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Proizvodnja limuna u Republici Hrvatskoj.....	16
Grafikon 2: Proizvodnja naranče u Republici Hrvatskoj	17
Grafikon 3: Proizvodnja mandarina u Republici Hrvatskoj.....	19